

УДК 378. 147: 908(477)

В. С. Бугрій

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАСТОСУВАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ НАВЧАННІ ІСТОРІЇ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ У 50-ті рр. ХХ ст.

У статті проаналізовано погляди українських педагогів 1950-х рр. на методичні умови використання краєзнавчого матеріалу у процесі навчання історії у школі. Встановлено, що у досліджуваній період краєзнавству відводилася другорядна, обслуговуюча функція при вивченні історії.

Ключові слова: шкільне краєзнавство, педагогічні погляди, методичні умови.

В статье проанализированы взгляды украинских педагогов 1950-х гг. на методические условия использования краеведческого материала в процессе изучения истории в школе. Установлено, что в исследуемый период краеведению отводилась второстепенная, обслуживающая функция при изучении истории.

Ключевые слова: школьное краеведение, педагогические взгляды, методические условия.

In the article the looks of the Ukrainian teachers 1950th are analysed on the methodical terms of the use of regional material in the process of studies of history at school. It is set that in an explored period a second-rate, attendant function at the study of history was taken to the study of a particular region.

Key words: school study of a particular region, pedagogical looks, methodical terms.

Постановка проблеми. Успішне виконання завдань оптимізації загальної освіти пов'язане з вивченням та використанням у сучасному навчанні й вихованні традицій української системи освіти, осмисленням та усвідомленням історико-педагогічного досвіду, зверненням до теоретичних прогресивних педагогічних здобутків, методів і форм практичної діяльності учителів України.

На всіх етапах розвитку історичної освіти важливим елементом її змісту було краєзнавство. Воно передбачає синтез різних видів діяльності спрямованих на особистісне осмислення історії краю. При цьому за-

безпечується не лише засвоєння знань, а і здійснюється розвиваюче навчання.

Аналіз актуальних досліджень. У зв'язку із значущістю краєзнавства у навчально-виховній діяльності школи воно досліджувалося багатьма науковцями. Зокрема, педагогічні основи шкільного краєзнавства, методичні рекомендації щодо організації пошукової роботи та використання краєзнавчих матеріалів у процесі навчання історії обґрунтовані М. Лисенком, а науково-методичні засади туристсько-краєзнавчої роботи - М. Кострицею, В. Обозним та М. Крачилом.

Історико-педагогічні дослідження щодо використання краєзнавства в школах України від найдавніших часів до початку ХХ-го століття проводили Л. Бабенко, В. Бенедюк, М. Соловей.

У той же час, на сьогодні не узагальнено погляди вітчизняних педагогів на доцільність та особливості застосування краєзнавчого матеріалу у навчально-виховному процесі школи у 1950-ті роки.

Мета статті – проаналізувати погляди українських педагогів 50-х рр. ХХ ст. на методичні умови використання краєзнавчого матеріалу у процесі навчання історії у школі.

Виклад основного матеріалу. Краєзнавство залучається до навчально-виховного процесу шкіл одразу з відновленням їх роботи після визволення України від німецько-фашистської окупації. 21 червня 1944 р. виходить Постанова РНК СРСР «Про заходи щодо поліпшення якості навчання». У цьому документі наголошувалося на значенні краєзнавства як для поліпшення загальної освіти, так і для підвищення кваліфікації вчителя. На сторінках газет і методичних журналів з'являються статті, що розкривають досвід роботи шкіл по вивченню рідного краю.

У 1950-ті рр. починають більш поглиблено досліджуватися проблеми пов'язані з використанням місцевого історичного матеріалу в курсі вітчизняної історії. Виходить цілий ряд публікацій, методичних розробок, які мали допомогти учителям історії. На сторінках журналу «Викладання історії в школі» було розпочато постійні дискусії про використання краєзнавства на уроках гуманітарного циклу.

Але враховуючи особливу заідеологізованість історії як шкільного предмету, учителі змушені були звертатися лише до окремих тем з минулого рідного краю. Переважно, розглядалися революційна тематика та події пов'язані з Великою Вітчизняною війною. Наприклад, директор Полоцької середньої школи на Вінниччині О.О.Іванишин вважав, що «шкільне краєзнавство повинно давати учням уявлення в першу чергу про сьогоднішній, радянський день їх краю, про героїчні сторінки захисту нашої Батьківщини від ворогів, про розвиток і розквіт соціалістичного господарства і культури країни». Тому на уроках історії у 10 класі він пропонував знайомити учнів із земляками-воєначальниками – маршалом Малиновським, генералом Черняхівським, маршалом Конєвим, війська якого звільнили від німецьких окупантів м. Вінницю і Вінницьку область [3, с. 31].

Обмеження краєзнавчого матеріалу у курсі історії пояснювалося тим, що місцеві події минулого часто не співпадали із офіційним трактуванням історії, відображеним у шкільних програмах та підручниках. Тому, у методичних працях того часу наголошувалося лише на допоміжній, обслуговуючій ролі історичного краєзнавства. Ось як про це писав, уже згадуваний О.Іванишин: «Вивчаючи історію нашої країни, перегортаючи сторінки минулого, вивчаючи наше прекрасне сучасне, вчитель кожну тему може доповнити фактами з життя свого краю. Проте слід добирати найяскравіші факти,

щоб не перевантажувати урок другорядними подробицями» [2, с. 19]

Про те, що на уроках історії необхідно використовувати лише той краєзнавчий матеріал, який може бути природним доповненням до загального курсу вітчизняної історії і підтверджує важливі висновки із теми вказував учитель Лозоватської середньої школи, що на Дніпропетровщині А.В.Кучма: «Вивчаючи тему «Розвиток капіталізму в 70-х та на початку 80-х рр. ХІХ ст.», я ілюструю загальні положення краєзнавчим матеріалом. Катерининська (Сталінська) залізниця, будівництво якої закінчилося в 1884 р., поклала початок бурхливому зростанню розробок руди. Перша шахта-кар'єр була відкрита в 1881 р. на місці нинішньої шахти «Більшовик», називалась вона «Дубова Балка», тому що руду знайшли в Дубовій Балці («Гайдамацькій Балці»). Залізниця з'єднала криворізьку руду і донецьке вугілля» [4, с. 30].

Ні у якому разі не допускалося перетворення історії рідного краю у самостійний курс. Зокрема, відомий український науковець М.М. Лисенко зазначав, що «краєзнавчий матеріал у курсі історії СРСР не має самостійного значення. Він лише доповнює і конкретизує загальний курс, допомагає більш колоритно і всебічно розкрити істотні риси важливих історичних подій, відкриває широкі можливості конкретного вивчення курсу історії на пам'ятках матеріальної і духовної культури народу» [5, с. 21].

Методичні видання того часу звертали увагу учителів і на те, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках для ілюстрації і конкретизації історичних подій не повинно призводити до перевантаження учнів, а навпаки, значно полегшувати вивчення історії, зробити знання учнів більш міцними і глибокими. Найважливішими джерелами краєзнавчих знань вважалися: а) включення місцевого матеріалу у розповідь учителя; б) використання наочних посібників з матеріалів місцевої історії (нумізматичні колекції, карти, фото, схеми, матеріали археологічних розкопок і т.д.); в) використання історичних документів, художньої літератури і періодичних видань краєзнавчого характеру; г) учнівські повідомлення на краєзнавчі теми; д) навчальні екскурсії» [1, с. 3].

Досить складним з ідеологічних причин було вивчення рідного краю у Західноукраїнських областях. Так, у посібнику підготовленому доцентом кафедри історії Станіславського педагогічного інституту, кандидатом історичних наук Г.В.Січкарем та кабінетом історії та географії Станіславського обласного інституту удосконалення учителів вказувалося: «На жаль, позитивний досвід роботи вчителів історії шкіл Київської, Харківської, Дніпропетровської, Сталінської й інших областей в справі використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії не завжди можна відповідно використати в школах нашої області. Цьому

заважає специфіка історичного розвитку західноукраїнських областей, які до 1939 року були по-насильницькому відмежовані від Радянської України і знаходилися під важким соціальним і національним гнітом іноземних держав» [6, с. 9]. Але навіть за таких обставин, як відзначалося у посібнику, «практика роботи багатьох учителів Станіславської області показує, що в школах західних областей України також можна і потрібно широко використовувати краєзнавчий матеріал, як ефективний засіб поглиблення вивчення історії СРСР» [6, с. 10].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, педагоги 50-х рр. ХХ ст. вважали, що інформацію про історію «малої батьківщини» не доцільно використовувати при вивченні кожної теми або на кожному уроці. Її включали до розгляду лише найважливіших проблем програми, у якості ілюстрації, доповнень або для підсумкових занять. Крім того, через ідеологічні перепони, учителі використовували тільки певні матеріали з історії рідного краю. Отже, у досліджуваний період краєзнавству відводилася другорядна, обслуговуюча функція при вивченні історії, воно не виступало у якості системи самостійних знань. Подальше вивчення даної проблеми сприятиме оптимальному застосуванню краєзнавства при навчанні історії у сучасній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Використання краєзнавчих матеріалів з історії Чернігівщини у викладанні елементарного курсу історії СРСР і УРСР у 7-му класі [методичний посібник на допомогу вчителям історії восьмирічних і середніх шкіл / упоряд. Ю.Сіментов, М.Яцура]. – Чернігів: Обл. друкарня, 1962. – 64 с.
2. Іванишин О.О. Вивчення рідного краю як засіб виховання високих моральних якостей в учнів / О.О.Іванишин // Краєзнавство в школі. Методичний збірник. Випуск IV. – К.: Радянська школа, 1957. – С. 3-29.
3. Іванишин О.О. Використання на уроках історико-краєзнавчих матеріалів / О.О.Іванишин // З досвіду краєзнавчої роботи в школі. Зб. статей. – К.: Рад. школа, 1954. – С. 30-45.
4. Кучма А.В. Використання краєзнавчого матеріалу / А.В.Кучма // З досвіду екскурсійно-туристської та краєзнавчої роботи в школі. Збірник статей. Випуск II. – К.: Радянська школа, 1957. – С. 35-47.
5. Лисенко М.М. Методика використання краєзнавчого матеріалу на уроках історії СРСР / Лисенко М.М. – К.: Рад. школа, 1961. – 202 с.
6. Січкач Г.В. Використання краєзнавчого матеріалу з історії революційного руху трудящих Західної України на уроках СРСР в школі / Січкач Г.В. – Станіслав: Обласне книжково-газетне вид-во, 1960. – 38 с.